

סדר הקטורת דיום הכיפורים

הכנסת הקטורת לפני ולפנים והקטרתה שם היא אחת מהעבודות המיוחדת של יוה"כ. בסדר הבאתה והקטרתה ישנם כמה דינים, הלכות ויסודות המורים על החשיבות של כל שלב של הסדר בנפרד וגם על התיחסותם זה לזה כהליך מאוחד. בפרשת אחרי מות, תוך כדי התיאור של עבודת יום הכיפורים, כתיב (טז:יב) "ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת". ננסה לבאר בעזה"י מהות העבודות המתוארות בפסוק הנ"ל ע"פ הסוגיא ביומא מז. -מט.

א. מעשה חפינה

סדר הקטרת הקטורת דיוה"כ מתחיל עם לקיחת מלא חפניו של קטורת בחפני הכה"ג. בכמה מקומות הסוגיא ביומא שם דן על טיב לקיחה זו. ביומא מז: איתא "בעי רב פפא בין הבינים של מלא חפניו מהו? ... מלא חפניו והביא בעינין והא איכא או דילמא ולקח והביא בעינין והא ליכא? תיקו." פירוש, אם חפן ונמצא קטורת יתירה בין חפניו, האם רשאי להקטיר מה שנותר? רש"י (ד"ה והא) ותוס' (ד"ה אלא) מפרשים הצד שאסור להקטיר משום שקטורת יתירה זו נכנס לחפניו מאליו בלי כוונת הכה"ג ולא חשוב חפינת הכהן, וספק הגמ' הוא האם יש צורך במעשה חפינה של הכהן דווקא או אף אם בא ממילא לחפניו סגי. הגמ' תולה ספק זה על פירוש המקרא הנ"ל, אם צריך "ולקח והביא" או סגי ב"מלא חפניו והביא". ולקח והביא מורה שצריך מעשה לקיחה של קטורת דהיינו מעשה חפינה.¹ אם "ולקח" לא קאי על "והביא" וסגי במלא חפניו והביא, אז די שהקטורת נמצא במלא חפניו ואין קפידה איך מגיעה הקטורת לחפניו דלא צריך מעשה חפינה.

¹ כן משמע שאם חיסר ה"ולקח", אינו רק חסרון בסדר העבודה אלא בהכשר הקטורת עצמו דהא אסור להקטיר הבין הביניים אם ולקח והביא בעינין.

ביומא מט. "בעי רב פפא חפן חבירו ונתן לתוך חפניו מהו? מלא חפניו בעינן והא איכא או דילמא ולקח והביא בעינן והא ליכא? תיקו." מה הדין אם חפן אדם אחר שאינו כה"ג ואינו עתיד להכניס הקטורת לפני ולפנים? הגמ' תולה השאלה על אותם צדדים שהציע לגבי השאלה של בין הביניים – מלא חפניו בעינן או דילמא ולקח והביא בעינן. ע' תוס' ישנים שהרגיש בכפילות הדברים והקשה למה צריך לשני הבעיות, הלא אחת הם. אם יש צורך במעשה חפינה אז לא סגי במה שחפן חבירו דהא ולקח והביא בעינן דצריך מעשה חפינה מהכהן המביא, אמנם אם כוונת המקרא הוא רק שמלא חפניו בעינן ואין צורך במעשה חפינה אז סגי במה שחפן חבירו.² מבואר שהצורך במעשה חפינה כחלק מעבודת הכנסת הקטורת לפני ולפנים תלוי בהבנת הפסוק הנ"ל.

בנוסף לשאלה הקודמת אם יש דין מעשה חפינה, יש לעיין במעמד החפינה, אם היא חשובה עבודה הדורשת כל הנ"מ של עבודה במקדש. ביומא מח. בעי רב פפא חישוב בחפינת קטורת מהו? האם מחשבת פיגול שייך במעשה חפינה? תוס' (שם ד"ה מי) מפרש שרב פפא מסתפק במהותה של חפינה- האם היא עבודה לדרוש הנ"מ של עבודה דשייך בו מחשבת פיגול או דילמא אינה עבודה ולכן אין מחשבת פוסלת בה. כמו"כ הבין הרמב"ם (עיוה"כ ה:כז) שכתב "חפינת הקטורת עבודה והמחשבת פוסלת בה". ס"ל דכיון דשייך בחפינה מחשבת פיגול ע"כ הוי עבודה דמחשבת פיגול צריך להיות בשעת עבודה דווקא.³

ב. הבאה לפני ולפנים

בפסוק הנ"ל, לאחר שכתב הצורך לעשות מעשה חפינה כדי להשיג המלא חפניו קטורת סמים דקה, כתיב "והביא מבית לפרוכת" המבטא

² וכן נראה דעת רש"י ד"ה או דילמא, דהטעם שאינו מועיל חפן חבירו משום "דולקח נמי אמלא חפניו קאי" ומשמע שהצד שמועיל משום דולקח לא קאי על מלא חפניו ואין דין מעשה חפינה. בשו"ת בנין שלמה סי' מח הקשה על השיטה הנ"ל דכיון דלצד אחד אין צורך במעשה חפינה כלל, למה בעי רב פפא דווקא חפן חבירו, הלא אף אם לא חפן אדם כלל יש להסתפק. וע' לקמן שתוס' וריטב"א מפרשים הסוגיא בדרך אחרת.

³ אין כאן מקום להאריך דהא כבר האריך חבירי הרב משה אברהם נ"י, ועיין במאמרו בכרך זה "בעינן חפינה".

שיש דין של הבאת הקטורת לפני ולפנים. יש לעיין, האם הבאה זה רק בגדר היכי תימצא להמציא הקטורת לפני ולפנים או דילמא יש דין הבאה ועבודה מיוחדת של 'והביא מבית לפרוכת'. ויל"ע עוד, האם יש לדמותו לעבודת הולכת הדם של קרבן או דילמא היא דין מיוחד של והביא השייך לקטורת דיוה"כ דווקא?

בחידושי הגר"ח על הרמב"ם (תמידין ומוספין ג:ד) איתא דהולכת הקטורת דיוה"כ חשובה עבודה דנאמר דין הבאה לפנים, וכדכתיב בקרא והביא מבית פרוכת. וראיה לדבריו מיומא מח: שהקשה הולכה בשמאל מהו ובעי לפשוט מהא דנטל את המחטה בימינו ואת הכף בשמאלו. הנה מהא דס"ד להביא ראיה מהולכת הקטורת להולכת הדם דכל קרבנות מוכח שהולכת הקטורת לפני ולפנים חשובה עבודה כמו הולכת הדם. וכן מבואר בתוס' (מח. ד"ה מי) שסובר דשייך פסול מחשבה בהולכת הקטורת והקטרתה, וכבר ביארנו שפסול מחשבה מורה על מעמדו כעבודה. לכן מוכח שתוס' סובר שהולכת הקטורת הוי עבודה.⁴

ג. מעמד ההכנסה לכף

יש לעיין, מהו הצורה הדרושה של הבאת הקטורת לפני ולפנים? בפשוטו של מקרא משמע שכה"ג צריך להביאו לפנים במלא חפניו ממש דכתיב ולקח ... מלא חפניו ... והביא מבית לפרוכת, ר"ל שיש דין מלא חפניו והביא. אמנם, במשנה יומא מז. איתא "חפן מלא חפניו ונתן לתוך הכף ... נטל את המחטה בימינו ואת הכף בשמאלו" ואז נכנס לפנים. וצ"ע פשוטו של מקרא להיכן אזל? איפה ההכנסה במלא חפניו? לא הוזכר שום כף במקרא, ועלינו לברר מהו טיב כף זו ועד כמה ההכנסה בו מקיימת דין 'מלא חפניו והביא' המבואר במקרא.

⁴ ע"ע מקדש דוד (ז:ג) שמעמד הבאת הקטורת כעבודה תלוי במעמד החפינה. אם החפינה רק מדידה ולא עבודה, אז ממילא ההולכה ג"כ אינה עבודה כיון דעדיין לא התחיל החלקים החשובים של סדר הקטורת. אמנם, אח"כ חזר בו מכח דברי התוס' הנ"ל וכתב דאף אם החפינה עצמה אינה עבודה, עדיין יש חשיבות להבאה כעין הולכת הקומץ לכלי שלו ולכן שפיר י"ל דשייך פסול מחשבה בהולכה.

(א) כף בעידבד או לכתחילה

ראשון, יש לבאר למה משתמשים בכף כלל וכלל? ביומא מז. הקשה הגמ':

כף ביום הכיפורים למה לי? מלא חפניו והביא אמר רחמנא? משום דלא אפשר דהיכי נעביד? נעייל והדר נעייל הבאה אחת אמר רחמנא ולא שתי הבאות. נשקליה בשיניה ונחתיה למחתה השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין כן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה על אחת כמה וכמה? הלכך לא אפשר וכיון דלא אפשר עבדינן כדאשכחן בנשיאים.

בגמ' מבואר דמכניסים בכף משום דלא אפשר, דאינו דרך כבוד להכניס המחתה בשיניו וממילא צריך להביא הקטורת לפניו בכף. אמנם, יש לעיין בטיב לא אפשר זה. על כרחך הכנסה בכף כשרה, דאם הדין מלא חפניו היה לעיכובא, לא שייך שחז"ל יעקרו דבר מה"ת בקום ועשה לתקן הכנסה בכף. אכן, אף דמהני מה"ת, יש לחקור האם הוא עדיין נחשב כהכנסה בדיעבד, דהדין לכתחילה הוא להכניס במלא חפניו אלא דלא שייך למעשה, או דילמא הא דלא אפשר להכניס במלא חפניו אלא בכף מורה שרצון התורה היא שיכניס בכף וזהו צורת ההכנסה הדרושה לכתחילה. האם הא דלא אפשר חשוב כמו מידה שהתורה נדרשת בהם המגלה שבאמת כוונת התורה על ההכנסה האפשרי?

הצדדים הנ"ל מתבטאים בהבנות שונות שנמצאו במפרשים לשאלת הגמ' "כף ביוה"כ למה לי, מלא חפניו והביא"? הגבורת ארי הציע ב' הבנות בשאלה זו:

א. (הוא כתבו בדרך אין לפרש אבל נראה שזהו דעת התוס' ישנים) כיון דכתיב מלא חפניו והביא, צריך להביא בחפניו דווקא. א"כ, מהיכי תיתי להכניס בכף ומנין שהכנסה זו כשרה? אף שאין זה מפורש בדברי התו"י, מפירושו על מסקנת הסוגיא נראה שלדעתם, הא דטעמא דכף משום דלא אפשר מורה שהכנסה בכף אינה ההבאה הדרושה. התו"י מפרש הטעם דחוזר וחופן בפנים משום דכיון דטעמא דכף משום דלא אפשר, צריך לחפון שנית לפני ולפנים כדי לקיים מלא חפניו והביא, דהא לא קיימו בהבאתו בכף.

ב. הגבוי"א עצמו סובר שאין קפידה אם חפן והביא בכלי דהא לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה ושפיר מקיים הדין ולקח והביא אם הביא בכף כמו בחפניו. א"כ כוונת הקושיא כף ביוה"כ למה לי היא וז"ל "טורח זה למה כיון דלא קפיד קרא להוליך בכלי דווקא ואפילו בחפניו סגי משום חולשא דכה"ג הוה ליה להוליך בחפניו דליכא כובד כל כך כמו על ידי כלי". אף דאין שום מעלה לחפניו יותר מכף, מטעמא דחולשא דכה"ג בלבד יש להעדיף חפניו על כף.

הגבוי"א הביא נ"מ בין ב' הבנות הללו בפירוש מסקנת הגמ' הנ"ל. איתא שם "כיון דלא אפשר עבדינן כדאשכחן בנשיאים". למה צריך לטעמא דעבדינן כדאשכחן בנשיאים כלל לקבוע שיכניסו בכף? בשלמא להבנת התוס' ישנים צריך כדאשכחן בנשיאים דאי לאו משום דאשכחן בנשיאים, באמת הוה ליה למיעל בחפניו. אף די"ל לפני מלך בשר ודם אין עושין כן, מכל מקום מאי חזית לדחות הא מפני הא? רק משום דאשכחן כף מלא קטורת אצל הנשיאים אז מוכח שכף הוא מקום קטורת ושפיר מביאים הקטורת לפנים בכף אבל בלא"ה היה אסור להביא בכף והיה צריך להביא בחפניו. אולם לדעת הגבוי"א, למה צריך כדאשכחן בנשיאים להצדיק ההכנסה בכף? בטעמא דלפני מלך בשר ודם אין עושין כן סגי לומר דאי אפשר להכניס בחפניו ולכן מוכחרים להכניס בכף ואין לגמגם בדבר? עיי"ש מה שתירץ.

לדעת הגבוי"א, אף קודם הטעם דלא אפשר אין שום עדיפות לחפניו מכף. אמנם, בהבנה אחרת שהציע יש לעיין, אף שמתחילה הגמ' סברה שכף אינו מקיים פשוטו של מקרא כלל, למסקנה דמסיק הגמ' כיון דלא אפשר עבדינן כדאשכחן בנשיאים, האם מחמת הלא אפשר אומרים שהוא לכתחילה וזהו כוונת המקרא או דילמא עדיין הכנסה בכף נחשב כבדיעבד? ננסה להגדיר מעמד הכף בתהליך הבאת הקטורת באמצעות כמה שאלות יסודיות.

(ב) כף ככלי שרת לקדש הקטורת?

כדי לבחון עד כמה נחשב ההכנסה בכף כדין לכתחילה, יש לעיין אם הוא נחשב כלי שרת כדי לקדש את הקטורת. אם באמת נחשב ככלי שרת,

מוכח שע"י טעמא דלא אפשר, הכף נעשה חלק מצורת הבאת הקטורת המתבקשת, דהא כלי שרת אינו מקדש אלא הראוי לו.

תנאי בכל מידי שעתידי להתקרב הוא שיתקדש בקדושת הגוף. ולכן יש לעיין, מהיכן קבל הקטורת קדושת הגוף הנ"ל? הגמ' (שבועות י'-יא.) דן על שאלה זה. שם הביא המשנה בשקלים (ד:ה) דאיתא שם "מותר הקטורת מה היו עושין בה? מפרישין ממנה שכר האומנין ומחללין אותה על מעות האומנין ונותנין אותה לאומנין בשכרן וחוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה" והקשה הגמ' "ואמאי? נימא קדושה שבהן להיכן הלכה? שאני קטורת דקדושת דמים הוא." אמנם הקשה הגמ' שוב ומסיק דבאמת הקטורת נתקדשה בקדושת הגוף משום דמכתשת הקטורת הוי כלי שרת אלא דלב בית דין מתנה עליהן אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהיו לדמיהן. מבואר דלמ"ד שיש מושג של לב ב"ד מתנה, שפיר איכא למימר שקידשה הקטורת במכתשת קדושת הגוף.

אמנם הקשה הגר"ז (בקונטרס על מס' יומא) למ"ד דלא אמרינן לב ב"ד מתנה, מהיכן קיבל הקטורת את קדושתו, דע"כ לדידיה אין המכתשת מקדשו בקדושת הגוף? הוא תירץ שנתנינו בכף להוליכו לפני ולפנים מקדשו כיון שהכף הוי כלי שרת לקדשו. אמנם, א"כ צ"ע למה הגמ' באמת הקשה "כף ביוה"כ למה לי?" הרי למ"ד ל"א לב ב"ד מתנה צריך לכף כדי לקדש הקטורת בקדושת הגוף! לכן תירץ שהסוגיא ביומא מז. אזיל למ"ד לב ב"ד מתנה אמרינן אבל למ"ד לא אמרינן באמת לא צריך לטעמא דלא אפשר כדי להצריך כף ביוה"כ. היוצא מדבריו הוא שלא מיבעיא שהכף אינו צורת הבאת הקטורת בדיעבד אלא הוא יותר נבחר מחפני הכה"ג כיון שהוא נצרך כדי לקדש הקטורת בקדושת הגוף, מה שאין חפניו יכולים לעשות.

אמנם, אין דברי הגר"ז מוסכמים לכל הראשונים. תוס' (מת. ד"ה מדפסיל) הביא דעת הריב"א הסובר שהכף אינו כלי שרת של הקטורת דיוה"כ, ואין לקטורת דיוה"כ דין קידוש בכלי מחמת הכף. טעמו משום "דמן הדין הוה לן למימר שלא תהא בכלי אלא בחפניו אלא משום דלא אפשר ... וההיא דיוה"כ אינו כן דאדרבה טפי הוה עדיף בלא כלי אלא משום דלא אפשר". כיון דהכלי רק מטעמא דלא אפשר, ר"ל היתר בדיעבד, אינו נחשב חלק מעבודת הקטורת כדי שיהיה לקטורת דיוה"כ

דין קידוש כלי, אלא אדרבה, טפי הוה עדיף בלא כלי דבפשוטו של מקרא לא הוזכר שום כף. אמנם, א"כ הדרה קושיית הגרי"ז לדוכתה לדעת הריב"א, מהיכן קיבל הקטורת קדושתו למ"ד לא אמרינן לב ב"ד מתנה ומכתשת אינו כלי שרת דלדידה אין לקטורת רק קדושת דמים בלבד?

ע' מקדש דוד סוף סי' ג שלדעת רש"י בדף מח. ספק הגמ' אם יש פסול מחשבה בחפינה הוי ספק אם נתקדש הקטורת בקדושת הגוף לאחר שנתנה בכף או לא. עיי"ש שהקשה על הצד שאינו נתקדש בכף, איך יכול להקטירו, הא אין מקטירין קדושת דמים? הוא תירץ שצ"ל שנתקדש בשעת הקטרה, דעבודת הקטרה מקדש הקטורת. בזה שפיר יש לתרץ קושיית הגרי"ז הנ"ל לדעת הריב"א דאף שאין הכף כלי שרת לקדש הקטורת, נתקדש הקטורת בשעת הקטרה.

ג) עבודת קבלה בכף הקטורת

שאלה נוספת התלויה במעמד הכף כדין לכתחילה או בדיעבד היא אם יש סדר של ד' עבודות בקטורת דומיא לד' עבודות הדם שבכל קרבן. מסברא יש לדמות חפינה לשחיטה, הולכת הקטורת להולכה הדם, והקטרתה לזריקת הדם. אמנם, האם שייך עבודת קבלה בסדר הקטורת כמו בסדר עבודת הדם? ע"פ סדר הקטרה המתואר בפסוקים, אין מקום לעבודת קבלה דהא הקטורת נשאר בחפני הכה"ג עד שעת הקטרה. אמנם, כיון דהלכה למעשה הכה"ג נותן הקטורת שחפן לכף, יש מקום לומר שזהו נחשב קבלה. אם כף הקטורת הוי רק משום דלא אפשר בענין אחר ובעצם אינו שייך לסדר עבודת הקטורת, אז לא אמרינן שיש עבודת קבלה בקטורת ואין ד' עבודות בקטורת. אמנם, אם באמת הכנסה בכף היא הצורה המתבקשת של סדר הקטורת, ורצון התורה היא שינתן הקטורת לכף, אז שפיר י"ל שיש עבודת קבלה בסדר הקטורת.

איתא ביומא מח. "בעי רב פפא חישוב בחפינת קטורת מהו? ... ת"ש הוסיף רבי עקיבא הקומץ והקטורת והלבונה והגחלים שאם נגע טבול יום במקצתן פסל את כולן. קס"ד מדפסל טבול יום פסלה נמי לינה ומדלינה פסלה פסלה נמי מחשבה". הקשה הריטב"א שם איך הביא הגמ' ראייה מדפסלה לינה פסלה נמי מחשבה, הא מצינו במנחת פרים שנפסלים בלינה אבל לא במחשבה? הוא תירץ דהא דפסול לינה מורה על פסול מחשבה

היינו רק בדבר שיש בו ד' עבודות כמו דם, דלא שייך פסול מחשבה אלא בדבר שיש לו ד' עבודות. לכן, במנחת פרים, שאין בו ד' עבודות, אין מחשבה פוסלת בו. אכן, חידש הריטב"א שיש ד' עבודות בקטורת, דנתינת קטורת בכף נחשבת עבודת קבלה ולכן שפיר שייך פסול מחשבה בקטורת. מבואר בדבריו שיש עבודת קבלה בקטורת מחמת הכף, וסדר הקטורת נחשב סדר של ד' עבודות. יש להדגיש שאף דבפסוקים לא הוזכר קבלה בכף כלל ורק מוסיפים הכנסה לכף מטעמא דלא אפשר, הוספה זו משנה מהותו של סדר הקטורת כ"כ עד שמשווה אותו כסדר של ד' עבודות דשייך בו פסול מחשבה.

אמנם, מדברי הריב"א שהבאנו לעיל נראה שאין עבודת קבלה בכף. נ"מ יסודית התלויה על שאלה הנ"ל היא בהבנת הדין דנתפור הקטורת ממלא חפניו. צריך להקדים בדברי הגרי"ז (זבחים כה.). שם הוא חוקר ביסוד הפסול דנשפך הדם הנלמד מן הקרא "ולקח מדם הפר" שע"ז דרשו חז"ל שצריך לקבל הדם מן הפר ואם נפל על הרצפה קודם קבלה בכלי שרת פסולה. בפשטות דין הנ"ל קובע שיש דין בעבודת קבלה שצריך לקבל מצוואר בהמה ולא מן הרצפה והחסרון דנשפך הדם הוי חסרון בעבודת קבלה שבו.

אמנם, הגרי"ז הציע שע"ל שיש עוד דין בפסול נשפך, ולהוכיח כן טען שמצינו בסוגיא דידן (מח.) שהגמ' מביא דין נשפך אע"פ שלא שייך בו עבודת קבלה. הגמ' שם ביאר שדם שנשפך פסול אם נשפך מצוואר בהמה, אבל כשר אם קיבל בכלי שרת ואח"כ נשפך ממנו. ואז הקשה הגמ' "נתפור הקטורת ממלא חפניו מהו? ידו כצואר בהמה דמי ופסולה או דילמא ככלי שרת דמי ולא פסולה, והעלה בתיקן. הגרי"ז מניח שפשוט שאין בעבודת הקטורת דין קבלה. אף שמניחין הקטורת בכף, אין זה נחשב קבלה בכלי שרת דהא משתמשין בכף רק משום דלא אפשר ואינו דין לכתחילה כדי ליחשב כלי שרת דקטורת. ואף את"ל דמטעמא דלא אפשר נעשית הכף חלק מסדר הקטורת, עדיין אין לכף דין קבלה בכלי שרת. א"כ, איך הגמ' מניח כדבר פשוט ששייך פסול נשפך בקטורת עד ששואל אם ידיו כצואר בהמה או כלי שרת? ע"כ משום שפסול נשפך אינו רק פסול בעבודת קבלה.⁵

⁵ עיי"ש שהביא מזבחים צב: ששואל בחטאת העוף דאין בו דין קבלה בכלי, מה הדין אם נשפך ע"ג רצפה. רש"י שם מפרש שהצדדים הם אם צואר העוף הוי ככלי שרת ואז לא

מהו יסוד הפסול הזה של נשפך הדם שאינו קשור לעבודת קבלה? הגרי"ז מביא עוד דרשה שהובא בספרא לגבי פסול נשפך, "הדם" – הדם שנתקבל בכלי. דרשה זו אינו כמו "ולקח מדם הפר" דלעיל המתחייחס ללקיחת הדם, דהיינו הקבלה, אלא דרשה זו מתייחסת לחפצא דדם עצמו. עוד מצינו בספרא דרשה להכשיר דם שנשפך מכלי שרת. הגרי"ז העיר שע"כ פסול נשפך אינו פסול בקבלה לחוד דא"כ א"צ קרא להכשיר דם שכבר נתקבל בהכשר. לכן, מסיק הגרי"ז שיש עוד דין דנשפך המתחייחס לחפצא דדם עצמו שאם אינו נמצא במקומו הראוי, או בצואר הבהמה, או בכלי שרת, נפסל הדם עצמו. פסול זה שייך בכל דבר שיש לו מקום מסויים. מש"ה שפיר שייך פסול נשפך גבי קטורת דיוה"כ אף דאין בו דין קבלה, דהא יש לקטורת מקום הראוי, דהיינו חפני הכה"ג, ושייך פסול נשפך אם אינו נמצא במקום הראוי. מהאי טעמא ג"כ צריך קרא להכשיר הדם שכבר נתקבל דה"א אף שכבר נתקבל, אם נשפך אינו נמצא במקומו הראוי ופסול, קמ"ל שאינו כן.

נמצינו למדים שהבנת פסול נשפך לגבי קטורת דיוה"כ תלוי במעמד הכף דיוה"כ, אם יש בו עבודת קבלה כמו בד' עבודות. הגרי"ז⁶ סובר דלא שייך עבודת קבלה בכף⁷ כיון דטעמא דכף משום דלא אפשר, ואף אם מהא דלא אפשר נעשה כף לכתחילה, עדיין אין בו דין קבלה. לכן, צריך לחדש הבנה אחרת בדין נשפך. אמנם, לדעת הריטב"א לעיל דיש עבודת קבלה בכף דיוה"כ, א"צ להבנה חדשה בפסול נשפך אלא י"ל בפשיטות שהוא פסול בקבלה.

ד) נתפזר הקטורת ממלא חפניו

לעיל הבאנו סוגיא דיומא מת. שדן בפסול נשפך הדם דכל קרבנות ואח"כ שאל "נתפזר הקטורת ממלא חפניו מהו? ידו כצואר בהמה דמי

שייך פסול נשפך או דילמא אינו ככלי שרת ושייך פסול נשפך. מבואר שאף דליכא דין קבלה בחטאת העוף שייך לפסול מדין נשפך.

⁶ צ"ע ממה שהבאנו לעיל דברי הגרי"ז בקונטרס (בענין כף ככלי שרת) שכף יוה"כ מקדש הקטורת בקדושתו כיון שהוא כלי שרת דמשמע שהכף נעשה כלי שרת דקטורת ומקומו, ומשמע שהוא דין לכתחילה, וא"כ י"ל שיש לו דין קבלה ג"כ. אמנם, אינו מוכרח ואפשר לחלק שאף שיש לו דין כלי שרת לקדש הקטורת, עדיין אינו מחדש עבודת קבלה בסדר הקטרת הקטורת. אף שה"לא אפשר" דהכף משווהו כמקומו לכתחילה והוי כלי שרת, אינו יכול לחדש עבודה בסדר הקטרת הקטורת.

⁷ ע' מקדש דוד (ז: א ד"ה ולעיקר) שהביא ראייה דלא שייך עבודת קבלה בקטורת דיוה"כ.

ופסולה או דילמא ככלי שרת דמי ולא פסולה? תיקו". יש לעיין בהבנת הראשונים בספק הנ"ל, האם הוא נוגע לשאלתנו בענין מעמד הכף דיוה"כ? ע' תוס' ישנים בשם רבנו אלחנן שדייק מדלא בעי האי בעיא בקומץ משמע דבקומץ פשיטא ליה דכצואר בהמה דמי. ותמה מאי שנא מקטורת? אי ילפינן מלא מלא מקמיצה לקטורת היינו הך? ותירץ וז"ל "דפשיטא דגבי קומץ הוי כצואר בהמה לפי שיש ד' עבודות במנחה כנגד ד' עבודות של דם ... אבל בקטורת מיבעיא ליה לפי שאין כלי לחפינה אלא משום דלא אפשר ... והלכך לא דמיא ליה קמיצה שהיא במקום שחיטה וקידוש בכלי הוא במקום קבלת דם". מדבריו משמע שאילו היתה לקטורת דין קבלה, אז פשיטא שחפניו כצואר בהמה כיון דדינא לתנו בכלי שרת אחר החפינה. אמנם, אינו כן, דטעמא דכף משום דלא אפשר ואין לקטורת עבודת קבלה. לכן בעי הגמ' אי חפניו כצואר בהמה או ככלי שרת.

אמנם, עיין היטב לשון הריטב"א שנראה דומה לתו"י הנ"ל אבל אחר העיון ברור שחלוקים הם לגמרי, וז"ל "בקמיצה כיון דמדאורייתא בעיא מן בכלי, פשיטא דידו כצואר בהמה דמי, אבל גבי חפינה מספקא לן משום דכל היכא דהוה אפשר לא בעינן כף, ומשום דלא אפשר הוא שמכניס כף, מי אמרינן סוף סוף בכלי הוא נותן וידו כצואר בהמה, או דילמא כיון שאין כלי מעכב ידו ככלי הוא". מדבריו נראה שספק הגמ' בענין חפניו כצואר בהמה או ככלי שרת באמת הוי ספק במעמד הכף! צד א' בספק הוא שאף דטעם הכף משום דלא אפשר, כיון דסוף סוף נותן בכף, נעשית ידו כצואר בהמה. נראה כוונתו לומר דמטעמא דלא אפשר, נעשה הכף כחלק מסדר הקטרת הקטורת ויש דין קידוש כלי בקטורת. לכן, חפניו הויין כצואר בהמה לחוד ואינם ככלי שרת דהא מחוייב ליתן בכף אח"כ. אילו לא היה כף, פשוט שחפניו יהיו ככלי שרת, אלא כיון שצריך לתן לכף, חפניו נעשו כצואר בהמה. צד ב' בספק הוא שע"כ אין לכף מקום חשוב כל כך בסדר הקטורת דהא אינו מעכב בדיעבד. ולכן אינו משנה סדר הקטורת באופן משמעותי לומר שחפניו אינם ככלי שרת אלא כצואר בהמה. מדברי הריטב"א יוצא שספק הגמ' בענין נתפזר הקטורת הוי באמת ספק במעמד הכף דיוה"כ, אם נשאר דין בדיעבד כיון שהוא משום לא אפשר או דילמא נעשית כחלק יסודי מסדר הקטרת הקטורת.⁸

⁸ אמנם, ע' היטב שו"ת אבני נזר (או"ח סי' תנח) שמפרש דברי הריטב"א בדרך אחרת.

כבר כתבנו שהתוס' ישנים הנ"ל אינו מבין שהספק בענין נתפזר הקטורת ממלא חפניו הוא ספק במעמד הכף, דפשיטא שאין עבודת קבלה בקטורת כיון שהכף רק משום דלא אפשר. א"כ, איך הוא מפרש ספק הנ"ל? בס' מקדש דוד (ז:א) הביא דברי התו"י הנ"ל וביאר שלדעתו הספק הוא במעמד החפינה עצמו. בירושלמי (ה:א) איתא "חפנים מהו שיעשו ככלי שרת לקדש?" המקד"ד הסביר שזהו הספק ג"כ בסוגיא הנ"ל לדעת התו"י, האם חפניו נחשבים ככלי שרת לקדש הקטורת וממילא ה"ה לגבי דינא דנשפך נחשבים ככלי שרת, או דילמא אינם מקדשים הקטורת דאינם חשובים כלי שרת, ולכן לגבי נשפך דינם כצואר בהמה ושייך פסול נשפך בנתפזר הקטורת ממלא חפניו.⁹

ה) הולכה והבאה בכף

שלב עיקרי בסדר הקטרת הקטורת היא הבאת הקטורת לפני ולפנים דכתיב "והביא מבית לפרוכת". מפשוטו של מקרא משמע שצורת הבאה זו היא הבאת הקטורת במלא חפניו. יל"ע, האם הבאת הקטורת בכף מקיים שפיר דין הבאה זו אף דחסר מלא חפניו, או דילמא כיון דטעמא דכף משום דלא אפשר בלי כף, אין הבאה בכף נחשב צורת ההבאה המתבקשת אלא כהבאה בדיעבד. לעיל הבאנו דברי הגר"ח תו"מ שדייק שיש דין הולכה בקטורת דיוה"כ מהא דבעי הגמ' (יומא מח:) הולכה בשמאל מהו ורוצה לפשוט הבעיא מהא דנטל את המחתה בימינו ואת הכף בשמאלו, ומדמביא ראיה מהולכת הקטורת להולכת דם קרבן מוכרח שדומים זה לזה. יש להעיר עוד חידוש המונח בשאלת הגמ' הנ"ל, שהולכת הקטורת בכף ובשמאל הוי צורת הולכה רגילה, דהא הגמ' רוצה ללמוד ממנו הולכה בשמאל לכל קרבנות. לולא הגמ' הנ"ל, היה מקום לדחות דשאני כף

⁹ עוד יש לעיין בנתפזר הקטורת מהכף. ע' אבני נזר הנ"ל דפשיטא דנתפזר הקטורת מהכף יש לו דין נשפך דהא דין נשפך היינו היכא דנשפך קודם שמונח במקום שממנו מקטירו. ספק הגמ' היה רק בנתפזר קטורת מחפניו כיון דחפניו הם מקום אמיתי של הקטורת ומקטירים ממנו למחתה. אמנם, ע' לשון הרמב"ם (עיוה"כ ה:כח) וז"ל "נשפך מידו על הארץ" ומשמע דדוקא מידו יש דין נשפך אבל לא מן הכף. ע' ס' ליקוטי הלכות מדבריו הריטב"א הנ"ל נראה דפשיטא דנתפזר מן הכף אין לו דין נשפך דכל הספק היה אם חפניו או כף הוי כלי שרת וא"כ ממ"נ כיון שנתנה לכף שוב אינו שייך פסול נשפך. אמנם, ע' בזבח תודה שם דדחה דבריו משום דטעמא דכף רק משום דלא אפשר ולא מסתבר שיש לו דין כלי שרת לגבי דינא דנשפך.

בשמאל דהא כף משום דלא אפשר להביא בחפניו ושמאל משום דלא אפשר להביא בימין מחמת כובד המחיתה, אלא מדלא דחה כה"ג מוכח שהכף נחשב צורת הבאה לכתחילה דקטורת ושפיר ילפינן מיניה.

ע' תוס' (שם ד"ה הולכה) שעמד על הערה זו וז"ל:

תימה אי לא אסיק אדעתיה למיפשטא מלקח את הכף בשמאלו מאי קמבעיא ליה האמר דלכל מילי הולכה לא נפקא מכלל קבלה? וי"ל דהיא גופא מספקא להו אי גמרינן מכף או איכא שום סברא שאין ללמוד משם ונימא הולכה לא תפקא מכלל קבלה ופשיט להו רב ששת דגמרינן מינה דכיון דכתב רחמנא הבאה אחת בקטורת ואי אפשר לעשות בהבאה אחת א"כ יוליק הכף בשמאלו אלמא הולכה בשמאל כשירה וטפי הוי סברא למיגמר הולכה מהולכה מלמיגמר הולכה מקבלה.

מדברי התוס' הנ"ל מבואר שיש סברא לומר שאין למדין מכף דיוה"כ, לכאן משום שטעמא דכף משום דלא אפשר. אמנם, הגמ' יליף מיניה כיון שמצינו שהבאה בכף מקיים הדין והביא של קטורת, וע"כ הכף נחשב כחלק מההבאה. בסוף הסוגיא מסיק הגמ' שהולכה בשמאל באמת פסולה והקשה התוס' ישנים אמאי לא ילפינן מכף בשמאל, ותירץ דשאני כף בשמאל דהוא משום דלא אפשר ואין ללמוד ממנו להולכה בעלמא.¹⁰ מבואר מדבריו שלמסקנה אין הבאת הכף בשמאל חשוב הבאה רגילה. אמנם, משמע מדבריו דהיינו רק משום דלא אפשר להביא בימין אלא בשמאל דהא מביא ראה מגמ' מנחות כה. דשמאל הותר מכללו ביוה"כ, אבל לא איכפת ליה בהא דמכניס בכף ולא בחפניו מטעמא דלא אפשר ומשמע דשפיר מקיים בכף דינא דהבאת הקטורת.

אכן, ע' תוס' ישנים (מז.). דטעמא דמ"ד חופן חוזר וחופן משום "דכתב מלא חפניו והביא מבית לפרכת שמלא חפניו יש לו להביא לפני ולפנים ולא בכלי ומה שהתרנו להביא בכלי היינו משום דלא אפשר הלכך צריך לחפון בפנים ולהניחו בחפניו." משמע שהבאה צריכה להיות בחפניו דווקא ולא בכלי, דהבאה בכלי הוי משום דלא אפשר לבד ואינו צורת

¹⁰ ע' היטב קונטרס הגר"ד על עבודת יוה"כ בענין הולכה בשמאל ואיך ליישב סתירת הסוגיות בין יומא מח: ומנחות כה..

הבאה לכתחילה, ולכן חוזר וחופן בפנים כדי לקיים הבאה בחפניו. מבואר דהבאה בכף אינו מקיים הדין דהבאת הקטורת. לעומת זה, תוס' (מט. ד"ה אי) סובר דמן התורה צריך לחפון רק פעם אחת קודם ההבאה, וסגי אם אח"כ הביא לפנים בכף והקטיר ממנו וא"צ לחזור ולחפון בפנים בתורת חובה אלא חפינה שנייה הוי רשות בעלמא. מבואר שא"צ חפינה שנייה לקיים הדין והביא בחפניו דנתקיים דין זה בהבאה בכף, דלא כהתו"י.¹¹

ו) הבאה בחפניו

בענין השאלה הנ"ל עד כמה ההבאה בכף מקיים הדין והביא מבית לפרוכת יש לעיין, דמבואר בירושלמי שאף דהבאה אחת אמר רחמנא ולא ב' הבאות ואין ליכנס לפנים ב' פעמים, אם עבר ונכנס ב' פעמים עובר בעשה לחוד ואינו פוסל הקטורת בכך. א"כ, מה הדין אם הביא המחיתה תחילה ואח"כ הביא הקטורת לפנים בחפניו? דהנה כיון שכבר הביא המחיתה לפנים יכול ליכנס לפנים בקטורת במלא חפניו וא"צ ליכנס בכף. האם מקיים הדין והביא באופן הנ"ל? פשוטו של מקרא הוא להביא במלא חפניו, ורק מטעמא דלא אפשר מכניסים בכף. האם הכנסה בחפניו עדיין נחשב צורת ההבאה לכתחילה או דילמא הכף נעשה צורת הבאה לכתחילה דהא דלא אפשר בחפניו הוי גילוי שבאמת כוונת התורה היא שיכנס בכף ולא בחפניו, ולכן אם הכניס בחפניו לא מקיים הדין והביא? כבר הבאנו דברי הריטב"א (מח. דכף אינו מעכב, ולדידיה פשיטא שהכנסה בחפניו מהני ואין הלא אפשר דכף עוקר הפשוטו של מקרא.

ד. היחס בין חפינה, הבאה, והקטרה

מעתה יל"ע בטיב הקשר בין חלקי סדר ההקטרה, האם הם חלקים נפרדים או דילמא קשורים ותלויים זה בזה.

היחס בין חפינה לשאר הקרבת הקטורת

איתא ביומא מט. "בעי רב פפא חפן חברו ונתן לתוך חפניו מהו? מלא חפניו בעינן והא איכא או דילמא ולקח והביא בעינן והא ליכא?

¹¹ חידוש נוסף בתוס' הנ"ל הוא שמותר אף ליתן הקטורת מן הכף על הגחלים ואין צריך ליתנו ממלא חפניו.

תיקן. כל הראשונים העירו שלכאורה היינו צדדי הספק שכבר העלה ר' פפא עצמו לעיל לגבי בין הביניים. שם ספיקו היה אי צריך מעשה חפינה, ותלוי בפירוש הפסוק אי ולקח קאי אמלא חפניו והביא או לא. כמו"כ הכא, אי צריך מעשה חפינה, פשוט דלא סגי בחפינת חבירו ופסול, אבל אי אין קפידה במעשה חפינה, אז חפינת חבירו ג"כ סגי דלא גרע מעשה חפינה של אחר ממה שלא עשה מעשה חפינה כלל. נראה שרש"י הבין שהם אותם צדדי הספק של בין הביניים, דכתב שהצד שחפן חבירו פסול משום דולקח נמי אמלא חפניו קאי, כמו דאיתא בבין הביניים. וכן סובר התוס' ישנים דכתב דזהו בעיא דלעיל ולא תירץ. אמנם, תוס' (מט. ד"ה בעי) תירץ שאין זה אותו ספק של בין הביניים אלא בנוי עליו, וד"ל:

את"ל בין הביניים לא דלא קרי ביה ולקח והביא כיון דלא אתי מכח גברא הכא מאי מי אמרינן **אע"ג דלא איהו חפן מ"מ כיון דמכח גברא קאתי שפיר דמי ושפיר קרינן ביה ולקח הלוקח מי שהוא וישים בחפניו**¹² של כ"ג והדר נעיל הוא וקרי ביה מלא חפניו והביא, או דילמא ולקח והביא בעינן **שהלוקח יביא**.

תוס' מפרש דאת"ל שצריכים חפינה בפועל, אז יש להסתפק אם גם יש קפידה שהחפינה וההבאה ייעשו בחד גברא. האם ולקח היינו רק ולקח הלוקח מי שהוא, ואינו זקוק להיות המביא ג"כ, או דילמא יש דין שהלוקח יביא. לכאורה יסוד השאלה היא **עד כמה צריך שהחפינה וההבאה יהיו קשורים זה לזה**. אם הם תהליך אחד, מסתבר שצריך חד גברא לשניהם. אמנם, אם הם חלקים נפרדים, שפיר יתקיימו באנשים שונים. גם הריטב"א תירץ שאין זה כספק דבין הביניים, דשם בעי אי צריך לקיחה בכוונה, וכאן בעי אף אם אין צריך לקיחה בכוונה, אפשר דצריך שהלקיחה יהיה בכה"ג עצמו וא"א ע"י אחר. נראה שזה כמש"כ בדעת התוס', דהספק היא אי צריך אותו כה"ג לכל העבודות לצרפם לתהליך אחד או לא. אמנם, ממש"כ שאר ראשונים בהסבר הספק נראה דסוברים שלא יעלה על הדעת לומר שאם יש דין מעשה חפינה, דהוא שיכול להתקיים ע"י אחר. פשיטא דאי ולקח קאי אוהביא צריך לקיחה בכה"ג עצמו ולא סגי באחר, דצריך אותו כה"ג לחבר

¹² ע' בספר שמועות חיים שהקשה למה חבירו נותן הקטורת לחפני כה"ג, ישים בכף? י"ל שאף אם אין קפידה שהכהן המביא יעשה המעשה חפינה, כדי לקיים הדין מלא חפניו והביא צריך שהקטורת ימצא במלא חפניו קודם שיביא לפנים.

כל העבודות בסדר הבאת הקטורת לאחד(ואינו משום שכל עבודות היום אינם כשרות אלא בכה"ג, ועיין הערה)¹³.

היחס בין הבאה להקטרה

יש לעיין עוד מהו היחס בין ההבאה וההקטרה. ע' ביומא נג. דמיידי הגמ' בדין חיסר א' מכל סמני הקטורת או חיסר מעלה עשן דחייב מיתה. הקשה הגמ' "ותיפוק ליה דקא מעייל ביאה ריקנית?" ר"ל, אין צריך לחדש חיוב מיתה בחיסר אחת מכל סמניה דהא כבר נתחייב מיתה כיון דעייל לפני ולפנים קטורת חסירה והוא ביאה ריקנית. הגמ' שם הציע ב' תירוצים: א' כגון ששגג בביאה והזיד בהקטרה דאינו חייב מיתה משום ביאה ריקנית. ב' אפילו תימא הזיד בזו ובזו, כגון דעייל שתי הקטרות אחת שלימה ואחת חסירה, אביאה לא מחייב דהא עייל ליה שלימה, אהקטרה מיחייב דקא מקטר קטורת חסירה.

¹³ אמנם, י"ל בפשיטות דטעמא דשאר ראשונים דלא שייך חפן חבירו אי יש צורך במעשה חפינה משום דאי צריך מעשה חפינה וחפינה חשוב עבודה, ממילא פסול בהדיוט דכל עבודות היום אינן כשרות אלא בכה"ג. באמת זה תמיהה עצומה בדעת התוס' כאן דהא מבואר לעיל (מח. תוס' ד"ה מי) דספק הגמ' שם בחישוב בחפינה הוי אי חפינה הוי עבודה, ואי קי"ל שיש פסול מחשבה בחפינה, ממילא הוי עבודה ופסולה בכהן הדיוט ומאי ס"ד רב פפא דחפן חבירו כשרה? אפשר לדחות שלדעת תוס' באמת לא איפשיטא האי בעיא דחישוב בחפינה, דע' בתוס' מח: (ד"ה חישוב) שכתב "את"ל חפינת קטורת חשיבא עבודה... ומדכתב את"ל משמע דלא איפשיטא בעיא זו. אמנם, קושיא זו קאי לדעת הרמב"ם (עיוה"כ ה:כז) דפסק "חפינה עבודה ומחשבה פוסלת בה" וא"כ איך יפרש הבעיא דחפן חבירו, הא חפינה הוי עבודה וכל עבודות היום אינן כשרות אלא בכה"ג?

עיינ ספר מנחת אברהם יומא (וכן הציע החברותה שלי, הרב יצחק רוזנפלד נ"י, בשעת הלימוד) שרצה לחדש שלדעת הרמב"ם אפשר דחפינה אינו ר"ל המעשה חפינה אלא מציאות הקטורת בחפניו, וא"כ אף שחפן חבירו תחילה, כיון שאח"כ נתן הקטורת לחפני הכה"ג שפיר נתקיים חפינה בכה"ג דהא נמצא הקטורת בחפני הכה"ג. אמנם, תירוצו זה דחוק דעיין יומא מז: שהקשה הגמ' כמה שאלות בנוגע לצורת החפינה, ומשמע שיש קפידה במעשה חפינה עצמו ומשמע שחפינה אינו רק מציאות הקטורת בחפניו.

הצעתי דברים אלו בחבורה הנ"ל והעיר לי הרב מרדכי שיכטמן נ"י שאפשר לתרץ שהרמב"ם סובר שחפינה הוי עבודה כמו שחיטה, שמצד אחד יש בו כמה דיני עבודה אבל מצד אחר כשרה בור, ואמרו (יומא מב. ועוד) שחיטה לאו עבודה. אפשר לומר דחפינה הוי כמו שחיטה (ובאמת הראשונים דימו חפינה לשחיטה, ע' תוס' יומא מח. וריטב"א שם) וא"כ אף דהוי עבודה, כשרה בור, ולכל הפחות כהן הדיוט, ויל"ע.

אמנם, האחרונים (מנחת חינוך קפד:א, גבורת ארי כד: ,נג.) התקשו שלכאורה יש עוד תירוץ לקושיית הגמ', כגון דעייל בדרך משופש, דאינו חייב משום ביאה ריקנית אלא בשנכנס דרך ביאה. כיון שנכנס בדרך משופש, צריך קרא לחדש שחייב מיתה משום חיסר אחת מכל סמניה. האחרונים הציעו כמה תירוצים לשאלה הנ"ל המשקיפים על הקשר בין הבאה להקטרה.

בס' אפיקי ים (ח"ב סי' ל) הביא תירוץ בשם ס' קדושת יו"ט. המקור לחיוב מיתה בקטורת חסירה הוא "וכסה ענן הקטורת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות". פסוק זה בא בעקבות הפסוק שחידש כל דיני קטורת כשרה. סמיכות פסוקים אלו היא משמעותית, דלא שייך להתחייב משום קטורת חסירה אא"כ מקיים כל דיני ההקטרה. אחד מדיני הקטרה הוא שיביא הקטורת לפני ולפנים, וא"כ לא שייך מיתה לקטורת חסירה בלי הבאה כשרה. עפ"ז תירץ קושיא הנ"ל דלא שייך לאוקמיה בשמכניס הקטורת בדרך משופש כדי שלא יתחייב משום ביאה ריקנית, דכשם שכניסה בדרך משופש אינו חשוב ביאה לענין ביאה ריקנית, היא ג"כ אינו חשוב הבאה לגבי קטורת דיוה"כ, ולכן, לא שייך להתחייב משום קטורת חסירה.¹⁴

הגבורת ארי דן על השאלה הנ"ל והציע שלא שייך לתרץ בשהכניס בדרך משופש דכשם שהכניסה זו אינו חשוב ביאה לגבי דין ביאה ריקנית, כך אינו חשוב ביאה לגבי הדין דוהביא דקטורת, וכמש"כ האפיקי ים. אמנם, הגבוי"א חידש שכל קטורת שלא קיים בו הדין והביא נחשב קטורת שנקטרה שלא כהלכתה, ואם הקטירה חייב מיתה. לכן, לא שייך תירוץ הנ"ל דהא אף אם היתה הקטורת שלימה היה חייב מיתה משום קטורת שלא כהלכתה, ואין עדיין צורך לחדש חיוב מיתה לחיסר אחת מכל סמניה. מבואר בדבריו שהבאת הקטורת והקטרתה הם תהליך אחד ובלי קיום הבאה הקטורת עצמה נפסלת.¹⁵

¹⁴ ע' שם באפיקי ים דהוסיף על דבריו דאפשר שאף אם נכנס בקטורת שלימה, אם אח"כ הקטיר קטורת חסירה אינו חייב מיתה, דלא סגי בהבאה לחוד אלא צריך דווקא הבאת קטורת חסירה וכיון שהביאו שלימה שוב לא שייך להתחייב משום קטורת חסירה דצריך לעשות כל סדר הקטורת בחסירה.

¹⁵ ע' גבוי"א (כד:): דטעמא דנפסל הקטורת משום דלכו"ע קאי חוקה על כל דברים הנעשים לפנים בבגדי לכן. ע' ספר תורת הקודש (ג:ב) שהעיר דמהא דנפסל הקטורת

עיין בספר משאת המלך תירוץ נפלא לקושיא הנ"ל, דתכלית קטורת דיוה"כ היא להתיר כניסה לפני ולפנים. בלי קטורת כניסה זו היתה נחשבת ביאה ריקנית, והקטורת הוי כמו עולת ראייה המתיר איסור לא יראו פני ריקם. כיון שזהו המחייב דקטורת, אין חיוב קטורת אלא במקום ששייך הדין ביאה ריקנית. לכן, אם נכנס בדרך משופש, דאז לא שייך ביאה ריקנית, ממילא אין שום חיוב הקטרת קטורת בציור הנ"ל, ולכן לא שייך הדין קטורת חסירה. מהלך זה ג"כ מראה קשר אמיץ וחזק בין ההבאה וההקטרה כעין הגבו"א, אבל באופן הפוך, דהגבו"א סובר שהבאה הוי תנאי בכשרות החפצא דקטורת והמשאת המלך סובר שהבאה עצמה ה"ה מחייב הקטורת.

היחס בין כל שלבי עבודת הקטורת – הצורך לחטיבה אחת

עד כאן עמדנו על היחס בין חלק אחד של סדר הקטרת הקטורת לחבירו. עכשיו נדון בהיחס בין כל החלקים ביחד. איתא ביומא מט. בעי רבי יהושע בן לוי חפץ ומת מהו שיכנס אחר בחפינתו? ע' תוס' ישנים שם שאל אם הוה מצי למיבעיא בחפץ ונטמא ג"כ, והביא ב' דעות בכך. מה הטעם לומר שאינה אותה שאלה? הוא כתב וז"ל "כיון שכ"ג קיים יכול ליכנס אחר בעבודתו הואיל ועדיין הוא קיים וראוי לעבודה ויש כאן חפינה של כ"ג אבל כשמת אין כאן חפינה משום אדם בעולם".

הטעם דיותר פשוט שחפץ ונטמא מהני מחפץ ומת משום שהכה"ג שחפץ מתחילה קיים וראוי לעבודה, והכה"ג שנכנס תחתיו עומד במקומו והוי כשלוחו (כ"כ הריטב"א) אבל בחפץ ומת, אזלא כה"ג קמא וא"א לומר שהכה"ג שנכנס תחתיו עומד במקומו. משמע שהצד שחפץ ומת לא מהני הוא משום שיש קפידה שכל סדר הקטורת מתייחס לכה"ג אחד. בחפץ ונטמא דכל עבודת הקטורת מתייחס לכה"ג טמא ע"י מעשי הנכנס תחתיו שפיר דמי, אבל בחפץ ומת, דשאר סדר ההקטרה יהיה ע"י הנכנס תחתיו, כיון שכל העבודה אינו מתייחס לכה"ג אחד אפשר שפסולה.

עצמה מחמת חוסר הבאה מוכח דאין ההבאה דין בכה"ג שהוא צריך להביא הקטורת לפני דא"כ למה נפסל הקטורת בכך? אלא ההבאה הוי דין בחפצא דקטורת עצמה ומש"ה אם חיסר ההבאה הקטורת עצמה נפסלה. עיי"ש שע"פ יסוד הגבו"א הסביר הירושלמי (יומא ה:א) דאיתא שם שאם הכניס ב' פעמים כיפר אלא שעבר משום הכנסה יתירה. צ"ע, מאי ס"ד שלא יתכפר מחמת הבאה יתירה? ע"פ יסוד הנ"ל י"ל דסד"א שהבאה יתירה היתה נפסל ההבאה ראשונה ושוב הוי קטורת בלי הבאה כשרה ואז נפסל הקטורת, קמ"ל דהבאה יתירה אינה מפקיע ההבאה ראשונה.

הגמ' מביא דברי רב פפא ורב הונא בריה דר' יהושע שנחלקו אליבא דאיזה שיטות קיים הספק דחפן ומת. רב פפא סובר שלמ"ד חופן חוזר וחופן פשיטא שחבירו נכנס בחפינתו דהא מקיימא חפינה, ורק למ"ד אין חופן וחוזר וחופן תבעי לך. אמנם, ר' הונא בריה דר' יהושע סובר להיפך, דלמ"ד חופן חוזר וחופן אין שום צד לומר חבירו נכנס בחפינתו דהא אי אפשר שלא יחסר ולא יותיר, ורק אי אין חופן חוזר וחופן תיבעי לך.

התוס' ישנים מסביר מהו סברת רב פפא לומר שלמ"ד חוזר וחופן פשיטא שחבירו נכנס בחפינתו "דקא מקיימא חפינה". הוא כתב וז"ל "ואע"ג דלא מקיימא חפינה ראשונה אע"פ שהיא עיקר דמחשבה פסלה בה ... מ"מ כיון שכ"ג חפן חפינה ראשונה וכ"ג שיכניס יחפין עוד, סברא הוא שלא הקפיד הכתוב באותו כהן עצמו." מ"ד חוזר וחופן סובר שאין קפידה שאותו כה"ג יעשה כל סדר ההקטרה. צריך רק כה"ג החופן וגם שכה"ג המכניס חופן ג"כ כדי לקיים מלא חפניו והביא. ואף למ"ד שאינו חוזר וחופן, משמע קצת שטעמו רק משום דכיון שהכה"ג שמכניס אינו עושה חפינה, אינו מקיים מלא חפניו והביא, אבל אין הצד לפוסלו משום שסדר עבודת הקטורת צריך כה"ג א' ולא ב' כה"ג.

אמנם, ע' תוס' (מט. ד"ה אי) דכתב שפשוט דאם היתה חובה מה"ת לחזור ולחפון בפנים, ע"כ צריכים לקיים ב' החפינות בכה"ג אחד ולא שייך שחבירו נכנס בחפינתו. כל הספק בחפן ומת הוא משום דמה"ת צריך לחפון רק פעם אחת. יסוד המח' אי חוזר וחופן או לא הוא אם מה"ת מותר לחפון יותר מפעם אחת. מ"ד חוזר וחופן סובר שאין לדבר קצבה ולכן יכולים חז"ל לתקן חפינה שנייה בפנים מחשש שמא נתפזר מן הקטורת בדרך ונחסר קצת, וזהו דסברי חוזר וחופן. אמנם, מ"ד אינו חוזר וחופן סובר ש"מלא חפניו חד אמר רחמנא ולא תרי" ולכן א"א לתקן שכה"ג יחפון בפנים ומש"ה אינו חוזר וחופן. מה שייך מח' זה לשאלה דחפן ומת? כתב תוס' "א"כ אם חפן ונתן לתוך הכף ומת בחוץ חוזר חבירו וחופן פעם שנית וחוזר ונותן לכף ונכנס דקרינן ביה מלא חפניו והביא דליכא אלא הבאה אחת". כיון דמ"ד חוזר וחופן סבר שאין קצבה כמה פעמים יכול לחפון, מותר לכה"ג שני לחפון הקטורת עוד פעם, להכניס בכף, להביאו בפנים ולהקטיר. אינו מפרש כהתוס' ישנים שלמ"ד חוזר וחופן שהשני יוצא בחפינה שנייה לפני ולפנים, אלא צריך שכה"ג שני

יתחיל מחדש ויעשה כל סדר ההקטרה בעצמו. נראה שחולקים על התוס' ישנים וסוברים שכל סדר ההקטרה צריך להיות בכה"ג אחד.

עייני רמב"ם (עביוה"כ ד: א) שפסק דחוזר וחופן, אע"פ שגם פסק (שם ה: כח) דחפן ומת הוא ספק. צ"ע דזה דלא כמאן דהא לרב פפא אי חוזר וחופן פשוט שחפן ומת מהני ולרב הונא בריה דר' יהושע אי חוזר וחופן פשוט דחפן ומת לא מהני! כך הקשה הלח"מ (ה: כח) ותירץ שבאמת הרמב"ם פסק כר' הונא בריה דר' יהושע אלא דס"ל דלא אתא ר' הונא למימר דלמ"ד חוזר וחופן ודאי דחפן ומת לא מהני, אלא כוונתו שאף למ"ד חוזר וחופן קיים הספק, ולכן פסק הרמב"ם שהוא ספק. אמנם, צ"ע דבמקום אחר פסק הרמב"ם (עביוה"כ ה: יב) כרב פפא נגד רב הונא בריה דר' יהושע ומאי שנא הכא?

עייני בס' מרומי שדה להנצי"ב שהציע לתרץ דרב פפא סובר שאף דלכתחילה יש לדרוש הפסוק באופן שולקח קאי על מלא חפניו והביא דורש מעשה חפינה, בדיעבד י"ל דלא קאי ולקח על מלא חפניו והביא ואין צורך במעשה חפינה. מהאי טעמא הוא מפרש שלמ"ד חוזר וחופן, חבירו נכנס בחפינתו, דהא חפן ומת הוא מצב של בדיעבד ולכן בדיעבד א"צ מעשה חפינה ע"י הכה"ג המכניס. אמנם, בגמ' איתא שבדורות הראשונים הסתפקו על השאלה דחפן ומת ומשמע שספקם קאי בין למ"ד חוזר וחופן בין למ"ד אינו חוזר וחופן. הנצי"ב הסביר ששיטת דורות הראשונים היא שמוכרח בהבנת המקרא ש"ולקח" קאי על מלא חפניו והביא. לכן, אף בדיעבד צריך מעשה חפינה. מהאי טעמא, אף למ"ד חוזר וחופן יש להסתפק אם הדין "ולקח ... והביא ... ונתן" יכול להתקיים ע"י שני כה"ג או דילמא צריך שהכל נעשה בכה"ג אחת. הרמב"ם פסק כשיטת דורות הראשונים הנ"ל ולכן אף דפסק שחוזר וחופן, עדיין הסתפק בענין חפן ומת.

ביארנו שלכמה ראשונים לכל הפחות יש צד לומר שכל סדר הקטורת צריך להיות באותו כה"ג. אמנם, מהו הטעם לדבר? בפשיטות אפשר לומר שאין לראות סדר הקטורת כג' חלקים נפרדים של מעשה חפינה, הבאה לפנים, והקטרה, אלא כתהליך אחד, ובלשון הגרי"ד (שיעורי הגרי"ד עביוה"כ מז). "קיום רצוף של ולקח והביא ונתן". המצרף בין כל העבודות הוא שכולם נעשים ע"י אותו כה"ג, ובוה נעשים חטיבה אחת.

אך אפשר לפרש באופן אחר שאין הצורך בכה"ג אחת כדי לצרף העבודות, אלא מטעם אחר. עבודת הקטורת בפרט היא עבודה המתייחסת לכה"ג בפרטיות. עבודת הקטורת היא עבודה אישית, דהא מצינו ששיעור הקטורת דיוה"כ אינו שיעור כללי, אלא מלא חפניו של אותו כה"ג דווקא! הוא מיוחס אך ורק לחפני אותו כה"ג. למה זוכה לעבודה אישית זה? אפשר משום שהקטורת מתיר כניסתו לפני ולפנים, וכמו שהבאנו לעיל ממשאת המלך שהוא כמו עולת ראייה. כיון שהקטורת בא להתיר כניסתו ולסלק האיסור שלו, צריך שהוא יעשה כל חלקי הקטרתו. עוד י"ל שקטורת דיוה"כ הוא עבודה המיוחדת לאותו היום¹⁶ ויוה"כ היא יום שבו מדגישים הכה"ג במיוחד, דהא מצינו שכל עבודת היום אינן כשרות אלא בו וכו'. כיון שהקטורת דיוה"כ הוא עבודה המיוחדת ליומו של הכה"ג, צריך לעשות כולו על ידי הכה"ג המקטיר.

¹⁶ ע' מאמרו של הרב יצחק רוזנפלד בכרך זה, "בענין קטורת דלפני ולפנים ודכל השנה".